

KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

H. von KAMPTZ, *Homerische Personennamen, Sprachwissenschaftliche und historische Klassifikation*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1982, стр. XXVI + 388, 8°.

Трудот претставува докторска дисертација под наслов *Sprachwissenschaftliche und historische Klassifikation der homerischen Personennamen*, одбранета на Универзитетот во Јена во 1956 год. Издавачот напомува дека ракописот бил ревидиран од авторот во март 1958 год., а самиот автор во предговорот истакнува дека трудот се издава во, речиси, непроменета форма. Интервјуенирал само во транскрипцијата на поедини негрчки имиња, особено кај личкиските, по сугестија на проф. G. Neumann.

Предлогот за објавување на тезата дошол во 1979 год. од Комисијата за издавање на *Lexikon des frühgriechischen Epos* при Академијата во Гетинген. Авторот бил свесен дека издавањето на еден „почетнички труд“ по така долг период (околу 25 години) бара целосна преработка на текстот. Но со оглед на тоа што Лексиконот излегува во концизна форма на што помал простор, Комисијата инсистирала, ракописот не само да не се проширува, а дури и да се редуцира делот со етимолошките објаснувања на имињата. Авторот се согласил да му се објави ракописот во таква форма откако Комисијата ја презела одговорноста за тоа на себе.

Овде се систематски проучени и детално проанализирани од лингвистички и историски аспект 750 хомерски имиња. Имињата се класирани во групи, подгрупи и подподгрупи според јазичните (зборобразовни и семантички) особености, како и според нивната етничка припадност. Книгата е поделена на три главни дела, а со помошта на индексот лесно можат да се најдат местата одбележени со параграфи, каде што се имињата третирали.

Во *Уводот* (стр. 1—54) се даваат основни определби и категории на имињата: I — Грчки имиња: 1. според формалните белези: а. полни имиња со изведените од нив кратки форми, б. кратки имиња, в. хипокористици; 2. — според семантичките содржини: а. изведени од апелативи, изразни имиња од типот на *Thersites*, имиња изведени од други сопствени имиња (теоними, етници) — II — Туѓи, негрчки и нејасни имиња со обид да се открие нивното потекло. Авторот излага повеќе теории за негрчките и предгрчките имиња, но се држи, главно, до тезата на Kretschmer.

Вториот дел (55—173) претставува лингвистичка анализа на основите и на други елементи од кои се составени хомерските лични имиња и тоа: I Сложени: 1. со предлог во првиот составен дел, 2. разни типови со глагол во првиот дел, 3. типови со глагол во вториот составен дел, 4. сложени со номинален заден дел (possessivkomposita, determinativkomposita и др.), 5. формално образување на составните елементи и II Суфиксално образување на сложени и кратки имиња (вокалски, ликвидни, сигматски, дентални и др. суфикси).

Третиот дел (175—379) содржи: I — Систематски преглед со етимолошки и др. објаснувања на сложените имиња и изведените од нив кратки форми; II — Кратки имиња со семантичката класификација во повеќе подгрупи според различни физички и духовни особености, занимања и други активности и, на крајот III — Туѓи и нејасни хомерски имиња. За секое име во овој дел се даваат податоци и за тоа дали се јавува во историско време или не.

На ваквата класификација на имињата во групи и подгрупи ѝ претходно студиозна анализа на секое име низ призмата на спомнатите критериуми, прво јазични: каков тип е името, од кои основи е изведено, на каков начин е образувано и др. и истораски: кој е носител на името, од каде е лицето, какви функции исполнувало, потоа дали е името грчко или не и дали се употребувало и во похомерско време. Третиот дел со просопографска содржина е најопширен. Забележително е дека кратките имиња и кратките форми покажуваат најголемо разнообразие. Кај нив има и најмногу подгрупи. Посебен проблем на авторот му претставувале имињата со нејасно значење, за кои не може со сигурност да се каже дали се грчки или негрчки. Така на пр. Πύρις може да се смета за кратка форма од Πυραύχης, Πυρίλαμπος и сл., но има имиња на *-is* очигледно негрчки, сп. Πάρις тракиско или илирско, Θάμυρις тракиско, тројца Ликијци имаат имиња на *-is* Μάρις, Πρότανις, Πύρις. Често пати едно исто вакво проблематично име кај von Kamptz сосема оправдано се јавува во две и повеќе категории според различните можности за неговата идентификација. На пр. 'Ορέστης го поврзува со грч. ὄρος 'планина', сп. ὀρέστης ἐν ὄρει διατόμενος (Фот.), како и хомерското νύμφαι ὀρεστιάδας (Ил. 6, 420), но истовремено овде го изделува и елементот *-st-* како посебен формант што се среќава во илирско-македонски називи и етници, сп. 'Ορέσταί, *Penestai*, *Splonistai* и др. (Krahe). Како доказ дека 'Ορέστης е илирско име му служи името на татко му 'Ατρεύς, кое го поврзува со северобалканските краишта, сп. тесал. град 'Ατραξ, 'Ατραλία, трак. 'Αδρίνη и допушта дека е тоа илирско-тракиски еквивалент за фригиското 'Οτρεύς со замена на и.-с. *o* од *a* во илирскиот и тракискиот. Затоа 'Ορέστης, Θυέσης, 'Οφελέστης и др. се класирани и како грчки и како негрчки имиња. Ова е изгледа и основната причина што во студијата отсуствуваат општи синтези и статистички прегледи.

Од библиографијата и цитатите низ текстот се гледа дека е искористена сета најважна ономастичка литература до 1954 год. Особено многу ги цени и користи делата на Kretschmer: *Einleitung*, *Vaseninschriften*, како и статиите во Glotta и во други публикации, но не се согласува секогаш со неговото мислење. За времето од педесеттите години овој труд, неоспорно, претставувал последен збор на лингвистичката наука за хомерските имиња. Денес, меѓутоа, по 25-годишниот интензивен развој на ономастичките студии во светот, а особено по рачитувањето на микенските документи и откривањето на нов антропонимски материјал од малоазиските и балканските јазичи, интерпретацијата на хомерските лични имиња од педесеттите години подлежи на сериозна ревизија.

Следејќи го Kretschmer, Krahe, Fick и други видни филолози од првата половина на 20 в., von Kamptz открива голем број северобалкански (илирски и тракиски) лични имиња кај Хомер. Тракискиот и илирскиот ги смета за мошне сродни јазичи, како што се претполагаше порано. Но денес, по рапидниот развој на тракологијата, се гледа дека разликите меѓу овие два јазика се големи, а многу од имињата што се земаа за илирски, можат да се објаснат со грчкиот.

Н. von Kamptz често се колеба при изборот на мислења од авторитетни лингвисти. На пр. Πήριδος со елементот *-ato-* еднаш го зема (стр. 45) според Kretschmer за сигурно илирски, но не го исклучува ни мислењето на Fick, Kailinka, Debrunner (стр. 344) дека е тоа предгрчко и малоазиско име. При етимолошките објаснувања на имињата неизбежни се различни претпоставки. На пр. Νέστωρ го сврзува со коренот **ned-* 'рика', сп. ст. инд. *nadati* 'рика', *nada-* 'рикач, бик, река', сп. река Νέδα во Аркадија, Νέδων во Месенија, како и трако-илврското (sic) Νέστος и смета дека не е исклучено и трако-илврското потекло на името Νέστωρ (Krahe). Истовремено допушта дека името можело да биде изведено и од и.-с. корен **nes-*, сп. грч. νεόμαι 'се враќа' (Kretschmer, Glotta 17, 260 с.).

Најголем недостаток, меѓутоа, претставува игнорирањето на микенскиот грчки. Во времето кога е пишувана тезата, линеарното В писмо беше веќе дешифрирано. Како што се гледа од насловот, основниот предмет на оваа книга е лингвистичка и историска анализа и класификација на хомер-

ските лични имиња. Познато е дека Хомер опева настани и лица од микенско време. Археолозите одамна беа откриле дека разурнувањето на Троја било историски настан и многу места, сврзани со хомерските херои, биле важни микенски центри. Неоспорно, нешто вистинско и историско од микенската епоха лежи во основата на Хомеровите поеми. Следствено, и меѓу хероите што се воспеваат овде, има историски личности, чии имиња биле во секидневноста употреба. Во микенските натписи на глинени плочки се среќаваат преку сто хомерски лични имиња во иста или, речиси, иста форма. Ако во првите години по дешифрирањето на микенското писмо и можело да се очекува некаков скептички однос кон него, подоцна, кога епохалното откритие на Вентрис беше општоприфатено, ниедна студија од овој вид не може да ги заобиде податоците што ги пружаат микенските плочки. Затоа е необично што во книгата со ваква содржина, објавена во 1982 год., триесет години од спомнатиот настан, со ниеден збор да не се споменат оригиналните документи од епохата што се воспева во Хомеровите поеми.

Во почетокот, при дешифрирањето на линеарното В писмо, хомерските особни имиња многу му спомогнале на Вентрис за проверка на фонетските вредности од микенскиот силабар. Но подоцна, откриениот микенски грчки дијалект фрли нова светлина врз објаснувањето на повеќе прашања од историскиот развој на грчкиот јазик, па и врз интерпретацијата на хомерските лични имиња.

По расчитувањето на хетитските документи во првата четврт од 20 век, се открија малоазиски имиња доста слични на грчките. Едно од најтипичните е *Alakšanduš* од *Vilūšaš*, кое без тешкотии може да се идентифицира со *Ἀλέξανδρος* од Илион, второто име на Пријамовиот син *Paris*. F. Sommer во триесеттите години установи дека *Alexandros* е грцизирана форма од хетитското име *Alakšanduš*. Иако некои класични филолози, како Kretschmer, Hofmann и др. тврделе дека хетитската форма е приспособена од грчкото *Ἀλέξανδρος*, во времето кога е пишувана студијата на von Kamptz, па и подоцна, мнозина ја подржале тезата на Sommer. Така, D. Page (*History and the Homeric Iliad*, 1959, стр. 24, 199) со полна убеденост смета дека *Ἀλέξανδρος* е туѓинец во грчко руво. (Доцнушта дури дека и името *Hektor* можело да биде од ист тип, т.е. грчка форма втисната врз туѓо име што звучело слично). Навистина има показатели што даваат повод да се мисли така. Завршокот *-anduš* е посведочен во голем број примери од Мала Азија, а *-андрос* е редок елемент во сложените од епскиот јазик. Личните имиња на *-андрос* кај Хомер се, речиси, исклучиво на Тројанци и на нивните сојузници. Се смета дека само имињата на *-андрос* кај Хомер се грчки, а оние на *-андрос* се јавувале од 5. в. пред н.е. наваму. Врз основа на овие аргументи von Kamptz заклучува дека прво било приспособено *Alexandros* од *Alakšanduš*, а потоа се јавувале и други грчки новообразувања од ваков тип: *Ἀλεξανδρος*, *-άνδρη*, *Λύσανδρος*, *Πείσανδρος* и др. Меѓутоа, микенските имиња: *A-re-ka-sa-da-ra Alexandra*, *Ke-sa-da-ra Kessandra*, *Ke-sa-do-ro Kessandros* и уште пет-шест други на *-a-do-ro -andros*, јасно покажуваат дека сложените имиња со *-андрос* се од грчко потекло и се употребувале често во микенско време паралелно со оние на *-анор*: *A-ka-ma-no Alkmanor*, *A-ka-sa-no Alxanor* и др.

Интерпретацијата на грчки зборови и имиња, со која се допуштале изгубена дигами и контракција на вокали, во светлината на микенскиот грчки подлежи на сигурна контрола, зашто овде дигамата се чува во сите позиции, а контракција на вокали уште нема. Во тој поглед и некои објаснувања од von Kamptz подлежат на ревизија. На пр. тој смета дека името *Ἀργείας* е образувано со суфиксот *-e(i)as*, а микенската форма тука открива *-w-*: *Au-ke-wa Augewas* и обратно, таму каде што допушта дигами, во микенскиот таа не се јавува. Така, тргнувајќи од мислењето на Jacobson (KZ 54, 285 s.; 57, 105) тој смета (стр. 161s.) дека имињата на *-ων* < *-ᾶων*, од типот на *Ἀμφιδών*, биле изведени од племенски имиња и етнициони на *-ᾶφωνες*, меѓу кои приведува голем број и негрчки, севернобалкански, како: епир. *Ἀθαμίβες*, *Ἀρχάνες*, илир. *Ἀγρίβες*, *Ἐγγελάβες*, дор. *Δυμάβες* и т.н. во Микенскиот се јавуваат лични имиња на *-a-wo*: *A-mu-ta-wo Amuthawōn*, *A-ka-ma-wo Alkamawōn*,

Ma-ka-wo Makhawōn и др. изведени со суфиксот *-awōn*. Но племенските називи и етничките од спомнатитиот тип немаат дигама, сп. *A-pu₂-ka-ne*, *Pa-ki-ja-ne*, *Re-ka-ta-ne* и др. па ја негираат тезата на Jacobson.

Независно од горните забелешки, книгата на Н. von Kamptz заслужува полно внимание. Самиот факт што Комисијата за *Lexikon des frühgriech. Epos* при Академијата на Гетинген нашла за умесно да го објави овој труд во, речиси, непроменета форма во која бил составен пред 25 години, зборува дека и по еден така долг период тој има своја научна вредност. И денес, по толку брзиот напредок на ономастичките студии, може да се забележи дека интерпретациите на голем број грчки хомерски имиња, изложени во оваа книга, се сосема добро поставени и дека сега не би можело ништо суштествено во нив да се измени. Новооткриениот антрополошки материјал од микенскиот грчки, како и од малоазиските и старобалканските јазици во последно време, сепак фрли нова светлина врз историските објаснувања на хомерските имиња предложени до средината на 20 век. Книгата на von Kamptz се појави како межник меѓу два стајдума на ономастичките студии, разделени со четвртвековен интензивен развој. Во светлината на новооткриените факти поодделни имиња денес поинаку се објаснуваат, следователно и поинаку треба да се класираат. Најмногу промени би дошле во историската класификација со етничка и јазична припадност. Но сепак, лингвистичката анализа и класификација на грчките хомерски имиња почива на солидна основа и, со исклучок на некои корекции, како гореспомнатите, нема многу нешто да ѝ се забележи. Навистина, штета е што овој сериозен и вреден труд се објавува толку доцна по неговиот составување.

П. Хр. Илиевски,

4. април 1983.

Филозофски факултет, Скопје.

FRANZ FERDINAND SCHWARZ, ALTERTUM UND GEGENWART. Kritische Reflexionen zum Bildungswerk antiker Kultur. Neue Erwachsenenbildung Bd. 9 Leykam—Verlag, Graz—Wien 1982. 63 str.

Izobraževanje odraslih, o čemer se pri nas zadnje čase veliko razpravlja in s čimer se ukvarja posebna znanost „andragogika“, ni samo naš jugoslovanski problem. Tudi v drugih evropskih deželah posvečajo temu vprašanju veliko pozornost, le da nanj ne gledajo skozi ozko prizmo neposrednega povečevanja delavševе storilnosti, temveč vidijo v njem predvsem pot k vsestranski bogatitvi osebnosti. In ker pri tem ne gre samo za neposredno povečevanje storilnosti, ni naključje, da vključujejo marsikje v programe izobraževanja odraslih tudi študij latinščine oziroma antične kulture nasploh. Historična dimenzija je navsezadnje nepogrešljiva sestavina vsake celovite izobrazbe; „kajti nič vedeti o tem, kaj se je dogajalo pred tvojim rojstvom, se pravi, ostati vse življenje otrok“ (Cicero, Orator 120).

V okviru prizadevanj za takšno pojmovanje izobraževanja odraslih sodi tudi Schwarzova knjiga; v bistvu je nastala iz predavanja, ki ga je imel pisec na letni akademiji učiteljev za odrasle v Salzburgu leta 1978.

Avtor uvodoma pogumno postavlja pod vprašaj razne tabuje, ki so trdovratno zakoreninjeni med številnimi klasičnimi filologi, razne votle in visoko doneče fraze o „večnih vrednotah antike“ ali konkretnije o tem, da je Julij Cezar *Europae primus aedificator* in podobno. Takšno samovšečno uspavanja na lovo: ikah je nadvse nevarno za prihodnost naše stroke. Sama antična patina nikakor še ni dokaz, da se pod njo skriva resnična duhovna vrednota. Odraslim ni mogoče vcepljati prepričanja, da je nekaj pomembna vrednota samo zato, ker se je obdržalo skozi stoletja.

V okviru izobraževanja odraslih je treba več pozornosti posvetiti odmevnosti antičnih tekstov, predvsem pa je treba kanon šolske lektire razširiti z uvajanjem patrističnih, srednjeveških in humanističnih avtorjev. Pisec daje ob dveh konkretnih primerih vzorec takšnega širjenja in poglobljanja latinske lektire. Prvi primer je tenkočutna interpretacija neke panegirične pesmi na Marka Tulija Cicerona, ki